

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Кльоби Тараси Львовича «**Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України**», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із напрямками науково-дослідних робіт

Вирішення проблем регіонального розвитку в Україні залежить від ефективності сучасних реформ, які спрямовані на нарощення внутрішнього потенціалу регіонів з метою мінімізації територіальних диспропорцій, оптимізації перерозподілу управлінських впливів та бюджетних фінансових ресурсів. Зазначене обумовлює необхідність змін у підходах до розробки та реалізації регіональної економічної політики, яка повинна бути зорієнтована на раціоналізацію відносин між центром, регіонами і громадами, базуватися на засадах домінування такого підходу, що передбачає врахування ендогенних чинників розвитку територій. Основними критеріями ендогенно орієнтованої моделі соціально-економічного розвитку регіонів виступають фінансова самодостатність, самоорганізованість, самоуправління та спроможність формувати конкурентні переваги. Тому цілі регіональної політики мають бути тісно інтегровані у загальну стратегію реформ, а її реалізація повинна сформувати підґрунтя для зміцнення фінансової спроможності регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного зростання.

В цьому контексті актуалізуються питання порушення збалансованості та фінансової рівноваги регіонів України, які тільки посилюються через

поширення пандемії коронавірусу COVID-19. З огляду на це, пошук та розробка дієвих інструментів регулювання та подолання фінансових дисбалансів регіонів є вкрай важливою проблемою, оскільки сприятиме активізації внутрішнього потенціалу регіональної економіки, ефективному використанню конкурентних переваг територій, врегулюванню диспропорцій, а відтак і створенню умов для економічного зростання регіонів та забезпеченню реальних соціальних зрушень в Україні.

Саме з цих позицій представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії дисертація Кльоби Тараса Львовича «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» має важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних тем ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», зокрема: «Ризики бюджетної децентралізації у формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальних громад Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0117U003493) і «Управління активами територіальних громад» (номер державної реєстрації 0011U100197), в межах яких автор на основі запропонованого методичного підходу провів оцінювання бюджетних дисбалансів в економіці Карпатського регіону, визначив причини їхнього виникнення та обґрунтував наслідки для розвитку, а також розкрив специфіку управління майном комунальної власності ОТГ та запропонував напрями вдосконалення регуляторних процедур.

Наукові напрацювання автора в частині обґрунтування фінансових чинників економічного зростання регіонів та загроз формуванню їхньої бюджетної безпеки використані під час виконання гранту НФДУ «Підтримка досліджень провідних і молодих вчених» за проектом «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів і територіальних громад на засадах поведінкової економіки» (номер державної реєстрації 0120U104888).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення з дисертаційною роботою Кльоби Тараси Львовича дозволяє зробити висновок, про те що аналізовані автором положення, а також отримані у результаті дослідження висновки і пропозиції є належним чином обґрунтованими, достовірними та логічними з огляду на те, що:

- теоретичну основу сформовано напрацюваннями різних наукових напрямів: регіональної економіки, місцевих фінансів, економічної теорії і ін.;
- інформаційною базою дослідження слугували офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, аналітичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства освіти і науки України, звітні дані Національного банку України, інформаційні звіти та статистичні збірники міжнародних фінансових організацій, фінансових урядових інституцій зарубіжних країн, законодавчі і нормативно-правові акти, періодичні видання, наукові збірники, монографії та інші наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів з тематики дослідження;
- для вирішення поставлених в дисертації завдань здобувач вміло застосував загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: наукового узагальнення - для обґрунтування теоретико-концептуальних засад ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, обґрунтування сутності фінансових дисбалансів, розширення існуючої класифікації; та формування науково-методологічного підґрунтя щодо регулювання фінансових дисбалансів; аналізу і синтезу - для формування категорійного апарату стосовно фінансових дисбалансів і їх різновидів; структуризації та групування — для систематизації причин і ймовірних наслідків виникнення фінансових дисбалансів, виокремлення критеріїв ідентифікації фінансових дисбалансів та обґрунтування інструментарію їх регулювання; моделювання та графічної інтерпретації - для розробки

науково-методичного підходу до оцінювання фінансових дисбалансів в регіонів та наочної демонстрації отриманих результатів. При проведенні рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів використано методи статистичного та інтегрального аналізу, метод структурно-функціонального порівняння, економіко-статистичних розрахунків. При виявленні взаємозв'язку індикаторів фінансових дисбалансів та показників розвитку регіону було застосовано метод кореляційно-регресійного аналізу. Основні висновки сформульовано на основі методів системного аналізу та наукової абстракції.

— результати пройшли апробацію та були схвалені на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані в наукових фахових, закордонних та інших виданнях.

Можна констатувати, що отримані результати свідчать про цілісне, дослідження, яке вирішує наукове завдання з розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментарію регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Новизна наукових положень і отриманих результатів

Дисертаційна робота Кльоби Тараса Львовича характеризується змістовністю, логічністю побудови і викладення матеріалу, який повністю розкриває тему роботи. Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок про те, що поставлена мета досягнута, а завдання виконані на належному науковому рівні.

До положень, що відображають наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести результати, отримані дисертантом самостійно, а саме:

- удосконалено модель регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, яка базується на поєднанні інструментів бюджетної, фінансової, регіональної та соціально-економічної політик

для забезпечення розвитку регіонів, передбачає розподіл пріоритетів за сферами виникнення, визначення принципів і завдань та дозволяє впливати на параметри диспропорцій (п.3.1, рис.3.1, с. 127-141);

- удосконалено науковий підхід до дуального позиціонування сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону», яке з одного боку, є проявом диспропорційності фінансових відносин, обумовленої зовнішніми і внутрішніми шоками, а з іншого - базується на змінах в економіці регіону, які і обумовлюють виникнення дисбалансів. Такий підхід, на відміну від наявних, дозволяє врахувати причину диспропорцій та передбачити негативні наслідки для функціонування економіки регіону (п.1.2, с.52);
- визначено сутність поняття «регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів» під яким запропоновано розуміти сукупність інструментів фінансово-економічного, інституційно-правового характеру та заходів впливу на розбалансовані сфери фінансової діяльності з метою подолання таких дисбалансів або мінімізації їхніх негативних наслідків (п.1.3, с.63-64);
- запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів регіонів, який передбачає виокремлення напрямів оцінювання, формування системи індикаторів для виявлення фінансових дисбалансів та методики їх розрахунку (на основі коефіцієнтів Фенхера), що дозволило рейтингувати регіони за рівнем фінансових дисбалансів та запропонувати напрями їх подолання (п.2.1, с.79-88);
- поглиблено теоретичні засади дослідження фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів в частині систематизації причин виникнення; конкретизації класифікації різновидів (за сферою виникнення, за способом контролюваності, за рівнем передбачуваності) та інститутів (за масштабом дії, способом формування та виникнення), що, на відміну від існуючих, дасть змогу розширити предметно-змістове наповнення теоретичного базису регіональної економіки (п.1.2, рис.1.3,

рис.1.4, с.45-48);

- в результаті проведеного дослідження автором виявлено причинно-наслідкових зв'язки між ендogenousним розвитком регіону та індикаторами фінансових дисбалансів з використанням багатовимірного статистичного аналізу, що дозволило, на основі розроблених структурних моделей, визначити загрозливі тенденції та ідентифікувати фінансові дисбаланси на початкових етапах їх прояву (п.3.2, с. 143-156);
- дістали подальшого розвитку обґрунтування напрямів посилення бюджетної безпеки регіонів в умовах існуючих викликів і загроз як ключової умови забезпечення їх збалансованого зростання. Запропоновано низку заходів: зміцнення самостійності місцевих бюджетів; усунення системних порушень бюджетного законодавства; вдосконалення системи контролю за використанням бюджетних коштів; покращення управління дефіцитом місцевих бюджетів; підвищення прозорості бюджетного процесу, що дозволить сприяти збалансованому зростанню регіонів та уникнути бюджетних дисбалансів (п. 3.3, рис. 3.12, с. 171-173).

Практичне значення виконаного дослідження

Теоретичні висновки, науково-практичні рекомендації та інші прикладні результати дослідження, викладені в дисертації, знайшли практичне застосування в діяльності окремих установ та органів влади і управління, як державного, так і регіонального рівня, що і підтверджено відповідними довідками про впровадження від:

1. Головного управління координації та оцінки ефективності регіональної політики Директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України (довідка №1798909/1-20 від 26.01.2020 р.);
2. Департаментом економічної політики Львівської ОДА (довідка №1-52/23 від 18.01.2021 р.);
3. Асоціацією ОТГ Львівщини (довідка №23 від 07.12.2020 р.);

4. НУ «Львівська Політехніка» (довідка №22-01 від 26.01.2021 р.);
5. Навчально-наукового інституту економічних та соціальних відносин Університету банківської справи (довідка №01-015/48 від 25.01.2021 р.).

**Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих
за темою дисертації**

Основні положення дисертації, отримані висновки та розроблені пропозиції опубліковані в 18 наукових працях загальним обсягом 10,45 д.а., з яких особисто автору належить 6,35 д.а. Із них: 8 статей - у наукових фахових виданнях України (з яких 1 публікація - у Scopus), 3 статті - у періодичних наукових виданнях інших держав (Польща, Іспанія), 7 публікацій в збірниках тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Опубліковані праці відображають зміст дисертації. Кількість і обсяг друкованих праць дають авторові право публічного захисту дисертації. У роботах, опублікованих у співавторстві, зазначено особистий внесок здобувана.

Опубліковані наукові праці здобувана, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 р.

Структура та обсяг дисертації

Структура кваліфікаційної наукової роботи Кльоби Т.Л. є цілісною, логічною, завершеною, з коректним застосуванням наукового стилю та мови. Всі розділи тісно пов'язані між собою, що забезпечує цілісне сприйняття досліджуваної проблеми і дозволяє визначити науковий внесок здобувана та ступінь вирішення сформульованих завдань відповідно до теми, мети та завдань дослідження.

Дисертаційна робота побудована класично, складається із анотацій (українською і англійською мовами), списку публікацій здобувана за темою дисертації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 181 сторінці комп'ютерного набору та містить 21 таблицю і 40 рисунків. Список використаних джерел налічує 190 найменувань на 19 сторінках. Оформлення роботи відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідно до Наказу МОН України від 12 січня 2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й основні завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано інформаційну базу, наведено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та особистий внесок здобувана.

У *першому розділі дисертації* розкрито сутнісні характеристики ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, поглиблено економічний зміст понять «ендогенно орієнтований розвиток регіону» та «регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів», систематизовано причини виникнення фінансових дисбалансів в регіоні за класифікаційними ознаками: за характером виникнення, за джерелом виникнення, за об'єктивністю впливу. Спираючись на існуючі науково-методологічні напрацювання, автором запропоновано доповнення до існуючої класифікації фінансових дисбалансів регіону (п.1.2, с.47, рис. 1.4).

Цікавим з наукової точки зору є запропонований автором науковий підхід до розуміння сутності поняття «фінансові дисбаланси регіону» ґрунтуючись на дуальному позиціонуванні даного явища, а саме: з одного боку - дослідження фінансових дисбалансів як прояву диспропорційності фінансових відносин, що спричинена зовнішніми і внутрішніми шоками, а з іншого - обґрунтування зв'язку фінансових дисбалансів із змінами в економіці регіону, що сприяють виникненню дисбалансів, що дало змогу розвинути теоретичні засади регулювання фінансових дисбалансів регіону (п.1.2, с.52).

Зважаючи на необхідність виявлення та регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів, в роботі запропонована послідовність, дотримуючись якої можна виявляти фінансові дисбаланси на регіональному рівні та вчасно впроваджувати заходи щодо їх регулювання (рис. 18, с.66-67).

В другому розділі дисертації автором запропоновано методичний підхід до оцінювання фінансових дисбалансів (п.2.1), застосування якого дало змогу виявити фінансові дисбаланси в регіонах, що слугуватиме основою для прийняття якісних управлінських рішень при формуванні системи заходів щодо їхньої мінімізації чи регулювання (п.2.3). Дослідження диференціації регіонального розвитку в Україні дозволило автору детермінувати причини виникнення, серед яких слід виокремити: недосконалу державну регіональну політику; нестабільну фінансово-економічну ситуацію в країні; надмірний рівень дефіциту місцевих бюджетів; зменшення обсягу капітальних інвестицій та низький рівень інвестиційної привабливості; падіння обсягів виробництва, а відтак погіршення фінансових результатів в базових для регіону видах діяльності; падіння рівня доходів населення, посилення соціальної напруги та зростання безробіття (п.2.2).

У третьому розділі автором було запропоновано власний концепт, який може слугувати основою для вироблення подальшої візії регулювання фінансових дисбалансів регіонів з чіткою детермінацією інструментів його реалізації, принципів, врахуванням соціально-економічних та фінансових ефектів тощо. Очікуваними результатами реалізації такого підходу визначено: відновлення та зміцнення фінансової стабільності (рівноваги) регіонів; скорочення фінансових, бюджетних та соціально-економічних диспропорцій в регіонах; зміцнення конкурентних переваг регіонів; покращання якості соціальних послуг і добробуту населення (п.3.1, рис.3.1).

Заслужують на увагу пропозиції автора щодо зміцнення бюджетної безпеки регіонів, серед яких можна виділити і зміцнення самостійності місцевих бюджетів та підвищення ефективності управління фінансовими

ресурсами на місцевому рівні, і усунення системних порушень бюджетного законодавства та суперечливих підходів до бюджетного планування, і вдосконалення системи контролю за незаконним використанням бюджетних коштів, і стимулювання розвитку бюджетоформуючих галузей та стратегічно важливих для регіону підприємств, оскільки це сприятиме формуванню стабільної податкової бази територій (п.3.3).

На основі проведеного моделювання взаємозв'язків між ендегенним розвитком регіонів і індикаторами фінансових дисбалансів автором обгрунтовано, що зростання заборгованості може призвести до скорочення обсягів виробленої промислової продукції через: зниження якості соціальної інфраструктури; зниження ефективності виконуваних функцій органів місцевого самоврядування; посилення місцевого податкового навантаження тощо (п.3.2).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами перевірки дисертаційної роботи Кльоби Т.Л. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. З чого можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження по дисертаційній роботі

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Кльоби Т.Л., слід звернути увагу на неточності та дискусійні положення, які потребують подальшого обгрунтування, а саме:

- в роботі автором проведено детальний аналіз класичних та сучасних теорій економічного зростання регіонів (с. 14-21), розкрито сутність та чинники ендегенного розвитку (с.31-33). Враховуючи нову реальність, в якій опиналася Україна (і весь світ), обумовлену наслідками пандемії, вважаю, що робота значно б збагатилась якби п

автор звернув увагу на питання економічної безпеки регіонів, адже саме вона по своїй сутності покликана сприяти подоланню соціально-економічної напруги в регіонах та мінімізувати дисбаланси, тим паче, що в третьому розділі роботи автор правомірно торкається питань бюджетної безпеки регіонів. Окрім того, не завадило б розширити огляд теоріями державного регулювання, що теж додало б ваги розробкам автора;

- дискусійною є назва рис. 1.2. с.37 «Прояви фінансових дисбалансів на регіональному рівні», оскільки, на нашу думку, на рисунку, скоріше, подано сутнісні характеристики фінансових дисбалансів на регіональному рівні, а не прояви;
- в другому розділі дисертації (п.2.2) автор вказує на причини зростання фінансових дисбалансів регіонів України. Разом з тим, зі змісту дисертації не до кінця зрозуміло чи це відбувається через послаблення ролі держави щодо регулювання дисбалансів. Видається, що глибша аргументація значно б покращила практичну спрямованість дослідження;
- у дисертації автором обґрунтовано концептуальні засади регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів (рис.3.1, С.140), метою яких визначено запобігання, мінімізацію та подолання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів. Попри детально охарактеризовані інструменти регулювання бюджетних дисбалансів та дисбалансів соціально-економічного розвитку, інструментарій регулювання дисбалансів фінансових потоків потребує деталізації. Не применшуючи значущості та наукової цінності такої позиції автору слід конкретизувати як операції з цінними паперами, зміна ставки рефінансування, інтервенції на валютному ринку тощо дозволять мінімізувати такі дисбаланси;
- в продовження попереднього зауваження, необхідно зазначити, що

механізми реалізації регіональної політики перелоачаю і ь використання інструментів проектного менеджменту. Мова йде про проекти регіонального розвитку, що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури і фінансуються за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, а також мікропроекти, які спрямовані на покращення благоустрою територій і характеризуються певними відмінностями у різних регіонах України тощо.

Разом з тим, наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку даного дисертаційного дослідження, а дискусійні положення можуть слугувати підставою для наукової дискусії та продовження здобувачем досліджень за обраним напрямом.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Кльоби Тараса Львовича «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» за змістом та структурою є завершеною, цілісною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, яка містить, висунуті на прилюдний захист, наукові положення, достатньо обґрунтовані результати проведених досліджень, що мають важливе значення для розвитку економічної науки та практики в частині подолання фінансових дисбалансів регіонів та мінімізації їх негативних наслідків і в сукупності вирішують актуальне наукове завдання, пов'язане із поглибленням теоретико-методичних засад та розробкою практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментарію регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України.

Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі дослідження, поставлена мета досягнута, а визначені здобувачем завдання дослідження вирішено.

За рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, структурою, стилем викладення матеріалу дисертаційна

робота на тему: «Регулювання фінансових дисбалансів ендогенно орієнтованого розвитку регіонів України» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р. та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (зі змінами від 31 травня 2019 р.), а її автор Кльоба Тарас Львович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії
економіки та управління
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
Міністерства освіти і науки України

Л.Є. Сімків

